Заіка Юрій Олександрович, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС, доктор юридичних наук, професор

ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ В КРАЇНАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

Відповідно до ст. 3 Конституції України честь та гідність людини визнаються вищими соціальними цінностями. Особисті немайнові права в тому числі - право на життя, здоров'я, фізичну недоторканність, честь і гідність, посідають одне із центральних місць в системі прав і свобод громадянина. Останніми роками зусиллями певного кола осіб, у тому числі і публічних політиків, зростає кількість позовів, пов'язаних із захистом честі та гідності у зв'язку із використанням опонентами образливих та лайливих слів, які принижують честь та гідність особи, або в яких дається непристойна оцінка особистим якостям чи поведінці потерпілого в формі, яка суперечить правилам поведінки, прийнятим у суспільстві.

Низький стан загальнолюдської моралі в суспільстві сприяє не лише правова необізнаність, прогалини сімейного та шкільного виховання, а і пасивна позиція держави, яка сприяє появі різного роду аморальних за своїм змістом і ганебних за характером шоу та конкурсів (на кшталт у прямому ефірі за 500 грн. вилити на голову кетчуп чи сісти в кошик з яйцями, чи палити грошові купюри та ін.) Звичним для суспільства явищем стає публічна образа співрозмовника.

Великий сумнів у правомірності викликає твердженням очільника прокуратури, який публічно назвав колишнього високого посадовця «покидьком», пояснивши він «вжив "цензурне, мало того, адекватне слово", тому нікого не образив. Аналогічно, не можна схвалити і обрану ним форму оцінки адвоката одного із народних депутатів, якого він по закінченню роботи регламентного комітету Верховної Ради України публічно в присутності журналістів назвав «с*ка неправославна, ментовська с*ка, кончена" [1].

Український законодавець відмовився від кримінального переслідування за образу. Основним способом захисту честі і гідності є звернення в суд із позовом. Притягнення кривдника до цивільно-правової відповідальності за дифамацію можливе за наявності наступних умов: інформація стосується позивача, є такою, що його порочить і набула поширення.

Водночас, в багатьох країнах континентальної Європи за образу передбачена саме кримінальна відповідальність. У Кримінальному кодексі (далі КК) Франції під поняття «образа» підпадають слова, чи погрози, жести чи зображення будь-якого роду, чи відправлення яких би то ні було предметів, адресованих особі, яка виконує обов'язки на державній службі, що можуть спричинити шкоду гідності чи повазі, яку належить надавати особі у зв'язку з її посадою. За ст. 433-5 КК публічна неповага складає кваліфікований склад злочину за який передбачено рік тюремного ув'язнення чи штраф 100 000 франків [2].

За ст. 229 КК Іспанії образою визнається дії чи словесні вирази, які заподіяли шкоду гідності, репутації чи самолюбству особи. Водночас, зазначено, що злочинним визнаються тільки такі образи, які за своїм характером, наслідками чи обставинами вважаються серйозними в суспільній уяві. За серйозні образи, які заподіяні публічно, передбачений штраф в розмірі від шести до чотирнадцяти місячних заробітних плат, в інших випадках - від трьох до семи місячних заробітних плат. Образа вважається публічною, якщо вона була поширена шляхом друку, радіомовленням чи іншим засобом подібної дії. В цьому випадку на фізичну чи юридичну особу, якій належить засіб інформації за допомогою якого була заподіяна образа, покладається цивільна відповідальність.

Водночас, у ст. 221 КК передбачені і обставини, за наявності яких і можна уникнути покарання за образу. Так особа, яку звинувачують в образі, звільняється від відповідальності, якщо доведе істинність своїх звинувачень, які були спрямовані проти посадової особи і стосувалися виконання нею своїх обов'язків чи вчинення кримінальних проступків чи адміністративних правопорушень. Якщо особа, яку

звинувачують у образі визнає перед судом недозволенність своїх дій і відмовиться від них суд може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачене [3].

За КК Федеративної республіки Німеччини образа також є кримінальним правопорушенням і відповідно до § 185 КК ФРН карається позбавленням волі строком до одного року чи грошовим штрафом, а якщо образа вчинена діями, то покаранням є позбавлення свободи на строк до двох років або штрафом [5]. Це положення захищає честь та гідність будь- якого громадянина Німеччини, в тому числі і поліцейського при виконанні ним свої службових обов'язків. Покарання за образу поліцейського не носить формальний характер. Як свідчить судова практика звернення до поліцейського на «ти» (du) - може коштувати грубіяну 600 євро. Вирази на кшталт «ідіот, психлікарня по вас плаче» (Idioten, ihr gehört in die Nervenheilanstalt) - вартують 1500 €. Порівняння поліцейського з відходами життєдіяльності організму може обійтися дотепнику у 2500 евро. Висунути язика можна за 150-300 €, покрутити пальцем біля скроні коштує 750 €. Ну а показ поліцейському середнього пальця (Mittelfinger zeigen, Stinkefinger) суди оцінюють від 800 до 4000 євро.

Кримінальна відповідальність за образу передбачена і в окремих республіках колишнього СРСР. Так ст. 155 КК Литовської республіки передбачає покарання за образу у вигляді публічних робіт, штрафу чи арешту. Якщо образа нанесена публічно - відповідальність настає у вигляді арешту чи навіть позбавлення волі строком до одного року [4].

В ст. 91 КК Латвійської Республіки передбачено покарання у вигляді до трьох років позбавлення волі за поширення «завідомо неправдивих відомостей про кандидата в депутати» [6].

Повага до людини, до її честі та гідності, в тому числі і до особи, яка виконує свої посадові обов'язки є важливою ознакою правової держави та будь-якого суспільства, яке вважає себе цивілізованим. Образа не виключається і тоді, коли суб'єктивна негативна думка, висловлена в брутальній, принизливій, образливій лексиці відповідає дійсності.

Досить поширеним способом захисту особистих немайнових прав у Франції є публікація судового рішення у справах про захист від поширення неправдивої інформації чи порушення презумпції невинуватості [7, p. 131].

У ст.217 КК Іспанії міститься положення, що в справах, пов'язаних із наклепами і образами, відшкодування шкоди потерпілому включає також публікацію обвинувального вироку за рахунок засудженої особи протягом часу і у формі, які Суд чи Трибунал визнає найбільш підходящим.

Аналогічне за змістом положення повинно бути і у вітчизняному законодавстві, а створення належного правового механізму виконання такого роду судових рішень забезпечувати відповідне їх оприлюднення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українська правда Режим доступу: http: //www.pravda.com.ua /news/2016/12/6/7129048/

2. Новый Уголовный кодекс Франции / Науч. ред.: Н.Ф. Кузнецова, Э.Ф.Побегайло : Пер.: М.В. Гарф, Н.Е. Крылова., М.Ф. Щорс: М. : Юрид. колледж МГУ_, 1993. - 212 с. "

3. Уголовный кодекс Испании / Пер. с исп. В.П. Зыряновой, Л.Г.Шнайдер. М.: "Зерцало. -1998. - 218 с.

4. Уголовный кодекс Литовской республики / Науч. ред. В. Павилони, предис. Н. И. Мацнев, вступ. В.Павило нис, А.Абрамавичюс,А. Дракшене, пер. с лит. В. П. Казанскене: СПб. : Юр. центр пресс, 2003. — 470 с.

5. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия = Strafgesetzbuch (StGB) : научно-практ. комм. и перев. текста закона П. В. Головненков. - 2- е изд. - М.: Проспект, 2015. - 312 с.

6. Krimmällikums / Sastädrtājs Alfreds Voronko. - Izdota: Novembris, 2016. - 896 l.

7. Anterion K. The protection of personality rights against invasions by mass media in France / Karine Anterion, Oliver Moreteau (Eds.) Vienna and New York Springer. - 2005. - P. 117-135.